

واکاوی تجربیات زیسته دانشجویان از زندگی در خوابگاه‌های دانشجویی
(مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان البرز)
محمود محمدی^{۱*}

Analyzing Students' Lived Experiences of Living in Student Dormitories
(A Case Study of Farhangian University Students in Alborz Province)

Mahmood Mohamadi^{1*}

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۹

Abstract

This article analyzes the lived experiences of Farhangian University students from living in student dormitories. Living in student dormitories, as a hidden curriculum, can have deep cognitive, emotional, and behavioral effects on students. Analysis of lived experiences of students from living in student dormitories provides valuable information to the educational administrators of universities. The statistical population of this research consists of undergraduate students of Farhangian University of Alborz. The samples were selected based on purposive sampling. The samples examined in this research are 16 students. The number of the participants was determined based on the principle of theoretical saturation. All the studied samples lived in student dormitories. The research method is a qualitative with a phenomenological approach. Data collection was done through semi-structured interviews and the method of data analysis is thematic analysis. Students' lived experiences of living in student dormitories were categorized into 10 categories and 3 main themes. The main themes are student lifestyle, individual learning experiences, and social learning experiences. The study of students' lived experiences shows that living in student dormitories is a kind of lifestyle. This lifestyle has problems and limitations. It has important social and personal learning consequences for students. An important part of students' learning at Farhangian University takes place in student dormitories. Therefore, this part of students' learning opportunities and resources must be paid attention to by managers and educational administrators, and policy makers.

Keywords Learning Experiences, Student life, Farhangian University, Student dormitory Phenomenology

1. Assistant professor, Department of Humanities and social sciences, Farhangian University, Tehran, Iran

*Corresponding Author, Email: mmohamadi87@yahoo.com

چکیده

این مقاله به واکاوی تجربیات زیسته دانشجویان دانشگاه فرهنگیان از زندگی در خوابگاه‌های دانشجویی می‌پردازد. زندگی در خوابگاه‌های دانشجویی به مثابه برنامه درسی پنهان می‌تواند تأثیرات عمیق شناختی، احساسی و رفتاری بر دانشجویان داشته باشد. بررسی تجربیات زیسته دانشجویان از زندگی دانشجویی، اطلاعات ارزشمندی را در اختیار مدیران و سیاست‌گذاران آموزشی و تربیتی دانشگاه قرار می‌دهد. جامعه آماری این پژوهش دانشجویان کارشناسی ساکن خوابگاه دانشگاه فرهنگیان البرز هستند. نمونه‌ها بر اساس نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند که شامل ۱۶ دانشجوی ساکن خوابگاه دانشگاه فرهنگیان البرز هستند. تعداد نمونه‌ها بر اساس اصل اشباع نظری تعیین شدند. روش پژوهش، روش کیفی با رویکرد پدیدارشناسی است که داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساخت‌مند جمع‌آوری و به روش تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل شدند. تجربیات زیسته دانشجویان از زندگی دانشجویی در ۱۰ مقوله و ۳ مضمون اصلی دسته‌بندی شدند. مضامین اصلی عبارت‌اند از: سبک زندگی دانشجویی، تجربیات یادگیری فردی، تجربیات یادگیری اجتماعی. بررسی تجربیات زیسته دانشجویان نشان می‌دهد که زندگی دانشجویی نوعی سبک زندگی است که مشکلات و محدودیت‌های خاص خود را دارد و این سبک زندگی دانشجویی پیامدهای یادگیری اجتماعی و فردی مهمی بر دانشجویان دارد. از آنجایی که بخش مهمی از یادگیری‌های دانشجویان در دانشگاه فرهنگیان در خوابگاه‌های دانشجویی رخ می‌دهد؛ بنابراین ضرورت دارد که این بخش از فرصت‌ها و منابع یادگیری دانشجویان مورد توجه مدیران و سیاست‌گذاران تربیت معلم قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: تجربیات زیسته، دانشگاه فرهنگیان، زندگی دانشجویی، خوابگاه، پدیدارشناسی

۱. استادیار، گروه علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

* نویسنده مسئول:

مقدمه

در دوره‌های نه چندان دور تلقی از برنامه درسی محدود به برنامه درسی رسمی و آشکار بود؛ یعنی برنامه‌ای از پیش تعیین شده که طی یک فرایند برنامه‌ریزی و پیش‌بینی شده در مدارس از طریق معلمان به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شد. اما امروزه اتفاق نظر بر این است که به همراه برنامه درسی آشکار و رسمی، برنامه‌های درسی دیگری نیز در نظام‌های آموزشی متصور است که متفاوت با برنامه درسی آشکار و رسمی است (آیزنر^۱، اپل^۲، ۱۹۷۹). یکی از این برنامه‌های درسی، برنامه درسی پنهان^۳ است که مبتکر آن فلیپ جکسون^۴ (۱۹۶۸) بود. وی در کتابش، با عنوان «زندگی در کلاس درس» برنامه درسی پنهان را در امتداد برنامه درسی آشکار قلمداد می‌کند. به عقیده وی، برنامه درسی پنهان، مهارت‌های ویژه‌ای را مورد تأکید قرار می‌دهد؛ از جمله: یادگیری انتظار بی‌سر و صدا، تمرین خویشتن‌داری، تلاش، اتمام کار، مشغول شدن، همکاری‌نشان‌دادن، وفاداری نسبت به معلم و همسالان خود، مرتب و منظم بودن، انجام وظایف محوله (جکسون، ۱۹۶۸: ۳۳-۱۰). اگرچه امروزه برداشت‌ها و رویکردهای متفاوتی نسبت به ابعاد مختلف برنامه درسی پنهان مطرح شده است (صفایی‌موحد و باوفا، ۱۳۹۲)؛ اما در این مقاله، برنامه درسی پنهان شامل ارزش‌ها و توقعاتی است که معمولاً در برنامه درسی رسمی پیش‌بینی نشده است؛ با این وجود فراگیرندگان، این مفاهیم را در طی تجربیات آموزشی در نظام آموزشی فرا می‌گیرند (آیزنر، ۱۹۹۴). بدین ترتیب، بجز برنامه درسی صریح که حاوی هدف‌ها، محتوا و روش‌های آشکار منتشر شده مورد حمایت نظام آموزشی یا همان برنامه درسی رسمی است، برنامه درسی دیگری نیز آموخته می‌شود که از آن به عنوان برنامه درسی پنهان نام برده می‌شود. آموزش برنامه درسی پنهان بدین معناست که دانش‌آموزان در جریان حضور در نظام‌های آموزشی، شکل‌گیری تجربیاتشان نیز تحت تأثیر برنامه پنهان قرار دارد. برنامه درسی پنهان از یادگیری‌هایی حکایت می‌کند که در چارچوب اجرای برنامه درسی تصریح شده و به دلیل حضور در بطن و متن فرهنگ حاکم بر نظام آموزشی دانش‌آموزان، آن را تجربه می‌کنند (مهرمحمدی، ۱۳۸۷: ۴۶۷).

یادگیری برنامه درسی پنهان، فرایند غیررسمی و غیرملموس ضمنی و ناآگاهانه‌ای است که در جریان آن، برخی از ارزش‌ها، هنجارها و نگرش‌ها، در تعاملات معلمان و شاگردان و یا شاگردان با یکدیگر و تفاسیر شاگردان از رویدادها و محیط آموزشی، ایجاد شده و انتقال می‌یابد (قورچیان^۵، ۲۰۰۰). پیامدهای یادگیری برنامه درسی پنهان چه از سوی نظام آموزشی، چه از سوی فراگیران، کاملاً قصد نشده و ناآگاهانه اتفاق می‌افتد. تجارب و آموخته‌هایی که دانش‌آموزان از طریق برنامه

---

1. Eisner
2. Appel
3. Hidden Curriculum
4. Phillip Jackson
5. Ghourchian

درسی پنهان به دست می‌آورند می‌تواند آثار منفی و مثبت متفاوتی به همراه داشته باشد (صفایی‌موحد و باوفا، ۱۳۹۲: ۹۱). بدین ترتیب در برنامه درسی پنهان، دانشجویان دانشگاه‌ها و یا دانش‌آموزان مدارس ممکن است تجربی را فراگیرند که با برنامه‌درسی رسمی هماهنگی داشته باشد و یا به کلی با آن متعارض باشد. بنابراین نمی‌توان برخلاف برنامه درسی آشکار و رسمی و قصدشده به طور دقیق و مشخصی از محتوا و پیامدهای برنامه درسی پنهان سخن گفت. با وجود تأثیر پایدار و ماندگار آموخته‌هایی که از برنامه درسی پنهان در فراگیران باقی می‌ماند، عدم توجه به آثار و پیامدهای منفی برنامه درسی پنهان، می‌تواند اهداف رسمی و آشکار را در نظام آموزشی دچار مسأله نماید. باوجودآنکه بسیاری از صاحب‌نظران آموزشی و تربیتی بر تأثیر عمیق و پایدار برنامه درسی پنهان بر نگرش‌ها، جهت‌گیری‌ها و رفتارهای فراگیران توجه دارند، اما همچنان برنامه درسی پنهان همچون برنامه درسی آشکار و قصدشده مورد توجه محققان در نظام‌های آموزشی قرار نگرفته است. بدین ترتیب لازم است که پیامدها و تجربیات یادگیری برنامه‌درسی پنهان در محیط‌های آموزشی، بیش از این، مورد توجه محققان قرار گیرد.

در ادامه به برخی از پژوهش‌هایی که به تأثیر برنامه درسی پنهان بر رفتارهای آموزشی دانش‌آموزان و دانشجویان پرداخته‌اند، اشاره می‌شود. بیان‌فر و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «تبیین برنامه درسی پنهان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان» نشان دادند که در اکثر مدارس و کلاس‌های درس مطالعه‌شده، دانش‌آموزان تحت تأثیر آثار منفی و قصدشده برنامه درسی پنهان قرار دارند. برنامه درسی پنهان به طور مستقیم و غیرمستقیم بر یادگیری‌های عمیق و واقعی آن‌ها اثرات منفی و پایداری می‌گذارد. نتایج وارسته‌فر و موسوی تازه‌آبادی (۱۳۹۳) در پژوهش «درک پدیدار شناسانه کنش اجتماعی در زندگی خوابگاهی دانشجویان» نشان داد که درک و تجربه دانشجویان از زندگی در این مکان، همان درکی نیست که مسئولین دانشگاه از این تجربه دارند. دانشجویان کنش‌های مثبت زندگی اجتماعی در محیط خوابگاه را شامل مهارت‌های زندگی، سازگاری، کنترل، مسئولیت‌پذیری رفتار و احساسات، تاب‌آوری و درک متقابل می‌دانند. طالبی و شریفی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «برنامه درسی پنهان در زندگی دانش‌آموزی: مقاومت همراه با تابعیت» بر نوعی برنامه‌درسی پنهان تأکید می‌کنند که آن را الگوی مقاومت همراه با تابعیت در زندگی دانش‌آموزی نامیده‌اند. این الگو بر محور جوّ اجتماعی حاکم در مدرسه شکل می‌گیرد و در زمینه‌های متعدد در مقابل سیاست‌ها و برنامه‌های رسمی مدارس قرار می‌گیرد. نجات و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله «نقش برنامه درسی پنهان در جامعه‌پذیری دانش‌آموزان» نشان می‌دهند که برنامه درسی پنهان و ابعاد آن با جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی معناداری دارد. نتایج یافته‌های نوروزی چگینی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله «تبیین اثر برنامه درسی پنهان بر انضباط دانش‌آموزان» نشان داد که بین انضباط آموزشی و برنامه درسی پنهان، رابطه معناداری وجود دارد و در اکثر مدارس و کلاس‌های درس مورد مشاهده، دانش‌آموزان تحت تأثیر آثار برنامه درسی

پنهان قرار داشتند که این آثار به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر احساس تعلق آن‌ها به مدرسه تأثیر عمیق و پایداری داشت. یافته‌های میرزا مصطفی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «آموزش‌های پنهان مدرسه و تجارب زیسته دانش‌آموزان» نشان می‌دهد که برنامه پنهان در مدارس منجر به مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های فردی، شناخت و درک دیگران، شناخت و تحقق خود، رقابت با دیگران و اطاعت از مافوق می‌شود. یافته‌های رئیسی‌آهوان و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله «تأثیر مؤلفه‌های برنامه درسی بر ویژگی‌های غیرشناختی (نگرش عاطفی) دانش‌آموزان» نشان می‌دهد که مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان تأثیر عمیق و پایداری بر نگرش عاطفی آنان نسبت به مدرسه، موضوعات درسی و خودپنداره آن‌ها دارد. شفیع‌ی و همکاران (۱۴۰۱) نیز در مقاله «نقش برنامه درسی پنهان در سبک‌های تفکر و ارتباطی دانش‌آموزان» نشان می‌دهند برنامه درسی پنهان بر سبک تفکر و سبک ارتباطی دانش‌آموزان تأثیر معناداری دارد.

در این مقاله تلاش می‌شود به زندگی دانشجویی همچون یک بستر شکل‌گیری برنامه درسی پنهان در محیط آموزشی دانشگاه پرداخته شود و تأثیرات این شیوه زندگی بر تجربیات یادگیری^۱ دانشجویان دانشگاه نشان داده شود. زندگی دانشجویی می‌تواند همچون یک زمینه محیطی، اجتماعی و فرهنگی پدیدآورنده برنامه درسی پنهان تلقی شود. زندگی دانشجویی در فضای حاکم بر دانشگاه‌ها منجر به مجموعه آموخته‌ها و تجربیاتی در دانشجویان می‌شود که دانشجویان در روابطشان با سایر دانشجویان و در فضایی غیررسمی و در زندگی خوابگاهی کسب می‌کنند. بنابراین هدف این مقاله بررسی تأثیرات پنهان زندگی در خوابگاه‌های دانشجویی بر دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان البرز بود. دانشگاه فرهنگیان، دانشگاهی شبانه‌روزی است و دانشجویان دوره کارشناسی این دانشگاه ۴ سال به‌طور شبانه‌روزی در خوابگاه‌های دانشجویی به سر می‌برند. (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰) زندگی دانشجویان در خوابگاه‌های دانشجویی و تعامل با هم‌اتاقی‌ها و سایر دانشجویان تأثیرات عمیق و پایدار احساسی، رفتاری و شناختی بر آنان می‌گذارد که این تأثیرات می‌تواند به همراه آموخته‌هایی که به شیوه رسمی و برنامه‌ریزی‌شده و در کلاس‌های درسی اتفاق می‌افتد، بر عملکرد حرفه‌ای و شغلی آنان اثر گذارد. برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان بیش از آن چیزی است که در کلاس‌های درس و در برنامه‌های درسی رسمی و آشکار به دانشجویان آموزش داده می‌شود. برخی از عملکردهای آموزشی و تجارب یادگیری دانشجویان در دانشگاه را بایستی در وقایع و تجربیاتی که در اتاق‌های خوابگاه دانشجویی و در ارتباط با هم‌اتاقی‌ها اتفاق می‌افتد جستجو کرد. بنابراین آنچه در برنامه درسی رسمی و در جریان کلاس‌های درسی دانشگاه اتفاق می‌افتد تنها تجارب یادگیری دانشجویان را تشکیل نمی‌دهد بلکه بخشی از آن را باید در بیرون از کلاس درس و در تجربه‌های غیررسمی و زیسته شده دانشجویان در خوابگاه‌های دانشجویی جستجو نمود. تجربیات یادگیری که دانشجویان در فضاهای خوابگاهی فرامی‌گیرند می‌تواند تجارب یادگیری را که از طریق

1. Learning experiences

برنامه درسی رسمی و آشکار کسب شده است تقویت کند یا در جهت تضاد با آن تجربیات عمل کند. بررسی تجربیات زیست‌شده دانشجویان از زندگی دانشجویی در خوابگاه‌ها می‌تواند تا حد زیادی بخشی از تجارب یادگیری دانشجویان در دانشگاه فرهنگیان را توضیح دهد. عدم توجه مدیران آموزشی و فرهنگی به تجارب یادگیری دانشجویان در خوابگاه‌ها و آنچه که در این فضای اجتماعی- فرهنگی اتفاق می‌افتد، آنان را از بخش عمده‌ای از پیامدهای آموزشی دانشگاه فرهنگیان محروم می‌سازد. مسأله اصلی این پژوهش بازنمایی تجربیات یادگیری است که دانشجویان دانشگاه فرهنگیان از زندگی دانشجویی در خوابگاه‌های دانشجویی کسب کرده‌اند. بنابراین سؤال اصلی این مقاله این‌گونه مطرح می‌شود که تجربیات زیسته دانشجویان دانشگاه فرهنگیان از زندگی دانشجویی چگونه است؟ دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در خوابگاه‌های دانشجویی چه تجربیات یادگیری را کسب می‌کنند؟

روش

روش تحقیق در این پژوهش از نوع روش‌های تحقیق کیفی^۱ با رویکرد پدیدارشناسی^۲ است. رویکرد پدیدارشناسی، مناسب‌ترین روش بررسی تجربیات زیسته افراد محسوب می‌شود (کرسول^۳؛ ترجمه دانایی‌فرد و کاظمی، ۱۳۹۱: ۸۱). رویکرد پدیدارشناسی یک طرح پژوهش کیفی است و هدف پژوهشگر توصیف زندگی مشترک افراد به منظور درک وضعیتی است که افراد مورد پژوهش در آن قرار دارند. روش پدیدارشناسی عموماً با ادراک، نگرش، عقاید، احساسات و عواطف افراد سر و کار دارد (بودلایی، ۱۳۹۸).

جامعه آماری مورد پژوهش در این مقاله، دانشجویان دختر ساکن خوابگاه‌های دانشجویی دانشگاه فرهنگیان البرز هستند. بر اساس نمونه‌گیری هدفمند، ۱۶ نفر از دانشجویان دانشگاه انتخاب شدند که همه آنها در خوابگاه‌های دانشجویی سکونت داشتند. سن نمونه‌های مورد بررسی بین ۱۸ تا ۲۲ سال بود و همه آنها (به دلیل در دسترس بودن) از رشته آموزش مطالعات اجتماعی انتخاب شدند. نمونه‌گیری در روش‌های کیفی معمولاً بر اساس نمونه‌گیری هدفمند بوده و لذا نمونه‌ها برحسب معیاری متناظر با سؤال پژوهشی، برگزیده می‌شوند. این بدان معنا است که نمونه‌ها چنان متجانس است که تجارب نسبتاً مرتبط و مشترکی از شرایط خاص، حادثه یا وضعیت دارند (محمدی‌اصل، ۱۳۹۶: ۱۷۴). در روش‌های کیفی به پژوهشگران توصیه می‌شود که با ۵ تا ۲۵ نفر از افرادی که همگی پدیده مورد مطالعه را تجربه کرده‌اند مصاحبه کنند (به نقل از پلکینگهورن^۴،

---

1. Qualitative Research
2. Phenomenological approach
3. Creswell
4. Polkinghorne

۱۹۸۹). تعداد نمونه‌ها نیز بر اساس اصل اشباع نظری (استروس و کوربین^۱؛ ترجمه محمدی، ۱۳۹۳) تعیین شدند. یعنی جمع‌آوری داده‌ها تا زمانی که روایت‌های دانشجویان از زندگی دانشجویی به تکرار نرسیده بود، ادامه یافت. بر این اساس، تجربیات زیسته ۱۶ دانشجوی دختر دانشگاه فرهنگیان از زندگی در خوابگاه‌های دانشجویی جمع‌آوری شد.

روش جمع‌آوری داده‌ها روش مصاحبه نیمه‌ساختمند بود. در رویکرد پدیدارشناسی معمولاً با نتایج مصاحبه‌های نیمه‌ساختی کار می‌کنند. از آنجا که پژوهش کیفی می‌کوشد محقق را به درون جهان زندگی مشارکت‌کنندگان تحقیق وارد سازد، مصاحبه‌های نیمه‌ساختی به واسطه تأکید بر سؤالات باز و غیرهدایت‌شده می‌تواند مورد استفاده چنین پژوهشی قرار گیرد (محمدی‌اصل، ۱۳۹۶:۱۷۱). در مصاحبه‌ها از دانشجویان خواسته شد که تجربیات زیسته خودشان از زندگی در خوابگاه را بیان کنند. مصاحبه با هر کدام از دانشجویان در حدود ۲۰ تا ۳۰ دقیقه انجام شد. دانشجویان در طول مصاحبه به بیان تجربیات، نظرات، احساسات و دیدگاه‌های خودشان از زندگی دانشجویی در خوابگاه‌ها پرداختند. برای آنکه مصاحبه در یک چارچوب مشخصی پیش برود از دانشجویان سه سؤال کلی پرسیده شد:

۱- زندگی دانشجویی در خوابگاه‌های دانشجویی را چگونه توصیف می‌کنید؟

۲- از زندگی دانشجویی در خوابگاه‌ها چه چیزهایی آموختید؟

۳- در خوابگاه‌های دانشجویی با چه مسائل و مشکلاتی مواجه بودید؟

در طول مصاحبه تلاش شد محقق دخالت کمتری در روایت‌هایی که پاسخگویان از زندگی دانشجویی ارائه می‌کنند داشته باشد و مصاحبه با پاسخگویان در چارچوب پرسش‌های طرح‌شده و موضوع زندگی دانشجویی انجام شد. پس از آنکه محقق متوجه شد روایت‌ها و پاسخ‌های پاسخگویان به تکرار رسیده است یعنی ادامه مصاحبه با نمونه‌ها نکته و مطلب جدیدی به مصاحبه‌های قبلی نمی‌افزاید مصاحبه‌ها را متوقف نمود و فرایند جمع‌آوری داده‌ها به اتمام رسید.

پس از جمع‌آوری مصاحبه‌ها، مصاحبه‌های انجام شده به متن‌های نوشتاری تبدیل شدند و فرایند تحلیل داده‌ها آغاز شد. روش تحلیل داده‌ها، روش تحلیل مضمون^۲ است. روش تحلیل مضمون بر فرایند شناسایی و کدگذاری الگوهای مختلف معنایی تأکید می‌کند. به بیان ساده‌تر روش تحلیل مضمون، شناسایی، تحلیل و گزارش کردن الگوهاست. با این حال، روش تحلیل مضمون نه به‌عنوان یک روش مستقل، بلکه به‌عنوان یک تکنیک تحلیل داده‌هاست. بنابراین دریافت الگوهای معنایی مسلط در داده‌ها هدف اصلی این روش پژوهش است (ذکایی، ۱۳۹۹:۸۶). همان‌گونه که یک محقق کمی از ضرایب و آزمون‌های آماری برای فشردن و ارائه خلاصه داده‌ها استفاده می‌کند، در

1. Strauss and Corbin

2. Theme Analysis

روش کیفی نیز این روند به کمک کدگذاری و مقوله‌سازی صورت می‌گیرد. فرایند فشرده‌سازی به معنای استخراج ایده‌های اصلی و الگوبندی آن‌هاست. تکنیک تحلیل مضمون با کدگذاری^۱ مصاحبه‌های پیاده‌شده آغاز می‌شود. کدگذاری به خردکردن متن‌های مصاحبه به اجزا و عناصر تشکیل دهنده آن است (استروس و کوربین؛ ترجمه محمدی، ۱۳۹۳: ۶۱). کد^۲ به مفاهیم، اصطلاحات و عبارتهایی گفته می‌شود که دانشجویان برای توصیف موضوع مورد پژوهش به کار برده‌اند. بدین ترتیب پس از جمع‌آوری مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی آن‌ها، روایت‌های دانشجویان کدگذاری شد. پس از کدگذاری متن‌ها، تلاش شد کدهای مشابه در یک مقوله^۳ مشخص طبقه‌بندی شود. مقوله مفهومی با سطح انتزاع گسترده‌تر از کدهاست. وقتی که کدها با یکدیگر مقایسه می‌شوند و به نظر می‌رسد که به مفهوم و مقوله‌ای مشابه مربوطند، در نظمی بالاتر دسته‌بندی می‌شوند. مقوله، مفهومی است که از سایر مفاهیم انتزاعی‌تر است (استروس و کوربین؛ ترجمه محمدی، ۱۳۹۹: ۵۷). در ادامه، مقولات بر اساس مضامین اصلی دسته‌بندی شدند. در نهایت گزارشی روایی بر اساس مضامین اصلی و مقولات استخراج شده ارائه شده است. بر این اساس می‌توان فرایند تحلیل داده را بدین شکل نشان داد.

لینکلن و گوبا^۴ (۱۹۸۵) در پژوهش‌های کیفی، معیارهایی چون اعتمادپذیری^۵، باورپذیری^۶، انتقال‌پذیری^۷، اطمینان‌پذیری^۸، و تأییدپذیری^۹ را به جای روایی^{۱۰}، پایایی^{۱۱} و عینیت^{۱۲} پیشنهاد می‌کنند (به نقل از فیلیک؛ ترجمه جلیلی، ۱۳۹۳: ۴۲۰). به منظور اعتمادپذیری، باورپذیری و انتقال‌پذیری مضامین و مقولات استخراج‌شده از تجربیات زیسته دانشجویان، از ۴ تن از دانشجویانی که در خوابگاه‌های دانشجویی سکونت داشتند کمک گرفته شد. آنان پس از مرور کدها، مقولات و مضامین بیان داشتند که مضامین و مقولات استخراج‌شده به نوعی، گویای تجربیات زیسته مشترک آنان از زندگی دانشجویی نیز هستند. همچنین به منظور اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری مقولات و

1. Coding
2. Code
3. Category
4. Lincoln and Guba
5. Trustworthiness
6. Credibility
7. Transferability
8. Dependability
9. Confirmability
10. Validity
11. Reliability
12. Objectivity

مضامین استخراج‌شده و فرایند تحلیل داده‌ها، از نظرات ۲ تن از متخصصان تربیتی و اجتماعی بهره برده شد. مقولات، مضامین و فرایند تحلیل داده‌ها، مورد پذیرش متخصصان تربیتی و اجتماعی قرار گرفت. متخصصان تربیتی و اجتماعی بیان داشتند فرایند تحلیل داده‌ها توانسته است تصویر و نمایش نسبتاً روشن و دقیقی از تجربیات زیسته دانشجویان از زندگی دانشجویی ارائه دهد.

یافته‌ها

پس از جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه‌های گردآوری شده به متن‌های نوشتاری تبدیل شد و بعد از پالایش متن‌ها به شماره‌گذاری روایت‌ها و استخراج کدها اقدام شد. کد عبارت است از اصطلاحات و عباراتی که دانشجویان برای بیان تجربیات و احساساتشان از زندگی در خوابگاه‌ها به کار برده‌اند. پس از کدگذاری، کدهایی که مشابه و هم‌معنی بودند در یک مقوله دسته‌بندی شدند. در مقوله‌بندی^۱ هدف، ادغام اظهارات و مفاهیم با معانی مشابه و مترادف بود (استروس و کوربین؛ ترجمه محمدی، ۱۳۹۳: ۶۱). در جدول (۱) مقولات استخراج‌شده آمده است.

جدول (۱) مقولات استخراج‌شده

مقوله	کدها
تقویت روابط اجتماعی	حضور بیشتر در اجتماع، قوی‌تر شدن روابط اجتماعی، پیدا کردن دوستان جدید، دفاع از حقوق خود، آشنایی و ارتباط با افراد جدید
پذیرش و سازگاری با تفاوت‌ها	پذیرش تفاوت‌ها، آشنایی با اقوام مختلف، سازگاری با سبک زندگی‌های مختلف، زندگی با فرهنگ‌های متفاوت، انس گرفتن با تفاوت‌ها، احترام به حقوق یکدیگر، احترام به نظرات متفاوت، آشنایی با تفکرات مختلف
روحیه کار جمعی	کمک کردن به دیگران، وحدت و هم‌دلی، حال خوب یکدیگر، تقویت روحیه همکاری، تصمیم‌گیری جمعی، حس رفاقت و صمیمیت، درک بیشتر دیگران، سازش و همراهی، توجه به حساسیت‌های هم
حس استقلال	روی پای خود ایستادن، استقلال و مستقل بودن، رودررویی تنهایی با مشکلات، قبول داشتن خود، ایمان به توانایی، قطع وابستگی به خانواده، مراقبت از رفتار و کلام، تنهایی بیرون رفتن، تنهایی خرید کردن، حس بزرگ شدن، تصمیم‌گیری مستقلانه
انضباط و منظم بودن	نجات از شلختگی، وقت‌شناسی، مدیریت زمان، انجام به‌موقع کارها
مدیریت مالی	پس‌انداز کردن، صرفه‌جویی، مدیریت دخل و خرج، درست خرید کردن، قناعت
صبوری و شکیبایی	صبور بودن و تحمل کردن دیگران، گذشت کردن، کنترل خشم، خویشتن‌داری

ادامه جدول (۱) مقولات استخراج‌شده

مقوله	کدها
ویژگی‌های زندگی دانشجویی	شب‌بیداری‌ها، زندگی جمعی با چند نفر هم‌سن و سال در یک اتاق، پختن غذاهای عجیب و غریب، گشت و گذارهای دوستانه، اتفاقات تلخ و شیرین، خاطرات خوب، تجربیات جدید، زندگی در خوابگاه، دوری از خانواده، دلتنگی برای خانواده، آشپزی کردن، تغییر، دید بازتر
مسائل و مشکلات زندگی دانشجویی	خرابی حمام، نبود اجاق گاز، مشکلات رفت و آمد، فشار کم آب، غذاهای بی‌کیفیت، تراکم زیاد دانشجو در اتاق‌ها، نبود کتابخانه و سالن ورزشی، نداشتن سالن مطالعه، صف‌های طولانی غذا، زندگی در شهر غریب، تنهایی، کثیف شدن اتاق‌ها، عدم مسئولیت‌پذیری هم‌اتاقی‌ها، ناسازگاری هم‌اتاقی‌ها یا هم‌خوابگاهی‌ها، محدودیت رفت و آمد به خوابگاه

پس از آنکه کدها در مقوله‌های مشخصی دسته‌بندی شدند، در ادامه تلاش شد این مقوله‌ها در مفاهیم و عبارت‌های کلی و انتزاعی‌تری دسته‌بندی شوند. مضمون^۱ عبارت یا مفهومی کلی‌تر از مقوله است. بدین ترتیب ۱۰ مقوله‌ای که از اظهارات مهم دانشجویان استخراج شده بود در سه مضمون کلی سبک زندگی دانشجویی، تجربیات یادگیری فردی، تجربیات یادگیری اجتماعی دسته‌بندی شدند. در زیر، جدول مضامین اصلی آمده است. در ادامه مضامین اصلی بر اساس مقولات استخراج شده و ارجاع به نقل قول‌های مستقیم دانشجویان توضیح داده شدند.

جدول (۲) مضامین استخراج‌شده

مضمین	مقوله
سبک زندگی دانشجویی	ویژگی‌های زندگی دانشجویی مسائل و مشکلات زندگی دانشجویی
تجربیات یادگیری مهارت‌های فردی	حس استقلال انضباط و منظم بودن مدیریت مالی صبوری و شکیبایی
تجربیات یادگیری مهارت‌های اجتماعی	تقویت روابط اجتماعی پذیرش و سازگاری با تفاوت‌ها روحیه کار جمعی

۱- سبک زندگی دانشجویی: دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در روایت‌هایشان از زندگی دانشجویی، آن را نوعی از سبک زندگی دانسته‌اند که ویژگی‌های خاص خودش را دارد. آن‌ها زندگی

دانشجویی را با این ویژگی‌ها توصیف کرده‌اند: شب بیداری‌ها، زندگی جمعی با چند نفر هم‌سن و سال در یک اتاق، آشپزی کردن و پختن غذاهای عجیب و غریب، گشت و گذارهای دوستانه، اتفاقات تلخ و شیرین، اولین سفر تنهایی رفتن، تنهایی کارهای شخصی را انجام دادن، زندگی در خوابگاه، دوری از خانواده، دلتنگی برای خانواده، ایستادن در صف‌های غذا، رفت و آمدها، و... اکثر آن‌ها بیان داشته‌اند که این شیوه زندگی با سبک زندگی خانوادگی آن‌ها تفاوت‌های بسیاری دارد و به تدریج توانسته‌اند خود را با این شیوه زندگی سازگار کنند.

روایت شماره ۸ درباره سبک زندگی دانشجویی بیان می‌دارد: «حتی سبک زندگی هم تغییر کرده بود غذاهایی که هیچ وقت در خانه لب به آن‌ها نمی‌زدم را اینجا تجربه کردم، شب نشینی‌های دوستانه و گردش‌های دوستانه برایم لذت بخش بود». روایت شماره ۱۲ تجربیات زندگی دانشجویی را تجربه اولین‌ها می‌داند «برای اولین بار سفر رفتن، برای اولین بار بانک رفتن و خیلی اولین‌های دیگر». روایت شماره ۱۱ نیز تجربیات جدیدی را که از زندگی دانشجویی در خوابگاه کسب کرده است اینگونه اظهار می‌دارد: «من معتقد هستم زندگی در خوابگاه شاید مثل خانه خودتان نباشد اما تجربه‌هایی دارد که بسیار ارزشمند است؛ در خوابگاه با زندگی دانشجویی گذشت، مهربانی، دوستی و در مواقع لزوم، دفاع از حقوق خود را یاد می‌گیریم». روایت شماره ۵ نیز زندگی دانشجویی را اینگونه توصیف می‌کند «بعضاً خودمان دنگی دنگی پول جمع می‌کردیم و می‌رفتیم خرید و خودمان آشپزی می‌کردیم که در نهایت یک غذای عجیب غریبی از آب در می‌آمد که اسمش را غذای دانشجویی می‌گذاشتیم و هرهر می‌خندیدیم یا دنگی دنگی پول اسنپ را جمع می‌کردیم می‌رفتیم کرج گردی که آن هم با دوستان کیف می‌داد در کل اگر بگویم دلم برای آن روزها خیلی تنگ شده است اغراق نکرده‌ام؛ حتی با وجود سختی‌هایی که داشت ما راضی هستیم تا آخر عمر دانشجویمعلم بمانیم و خوابگاهی باشیم».

همچنین دانشجویان در تجربیات‌شان از خوابگاه‌های دانشجویی بیان داشته‌اند که این شیوه زندگی مسائل و مشکلات خاص خود را داشته است مسائلی همچون «خرابی حمام و اجاق‌های گاز، کیفیت نامناسب و نامطلوب غذاها. سختی‌های رفت و آمد از خانه به دانشگاه. تراکم زیاد دانشجویان در اتاق‌های دانشجویی، نبود سالن مطالعه و کتابخانه مناسب». برای نمونه روایت شماره ۱ بیان می‌کند «دوران دانشجویی سختی‌هایی هم داشت؛ برای آخر هفته‌ها و رفتن به خانه هوا تاریک می‌شد و بازگشت سخت بود». در این روایت، درمورد نداشتن کتابخانه و سالن مطالعه در شب امتحان نیز بیان می‌دارد «شب‌های امتحان چون سالن مطالعه نداشتیم درس خواندن سخت بود؛ من عادت داشتم بلند بلند درس بخوانم و برای خودم توضیح دهم اما این امکان توی خوابگاه وجود نداشت».

روایت شماره ۳ اظهار می‌دارد «عادت کردن به زندگی دانشجویی برای من بسیار زمان برد و اصلاً آسان نبود. در این دوره، دور بودن از خانه دلتنگی روزها را برایم بیشتر می‌کرد ولی این را هم

می‌دانستم که برای رسیدن به هدف باید این سختی‌ها را هم تحمل کرد و با شرایط کنار آمد». روایت شماره ۵ نیز در مورد مشکلات زندگی در خوابگاه، اینگونه عنوان می‌کند «زندگی دانشجویی شیرین ولی سختی داشتیم؛ مثلاً چون آب به حمام طبقه سوم نمی‌رسید مدام باید پله‌ها را بالا پایین می‌کردیم یا اینکه مجبور بودیم غذاهای چرب سلف را بخوریم؛ تازه، باید برایش دو ساعت صف می‌ایستادیم».

۲- یادگیری‌های فردی زندگی دانشجویی: اغلب دانشجویان در روایت‌هایشان از زندگی دانشجویی بیان داشته‌اند که زندگی دانشجویی موجب ارتقای مهارت‌های فردی آن‌ها شده است. آن‌ها تجربیات یادگیری فردی از زندگی دانشجویی را با این مقولات بیان داشته‌اند: «حس استقلال، انضباط و منظم بودن، مدیریت مالی و صبوری و شکیبایی».

روایت شماره ۱۲، زندگی دانشجویی را اینگونه توصیف می‌کند «زندگی دانشجویی عبارت است از مستقل شدن» روایت شماره ۲ درباره مستقل شدن در زندگی دانشجویی بیان می‌کند «به نظرم زندگی دانشجویی بسیار عالی است و دورانی است که در آن استقلال و مستقل بودن را آموختم؛ رودررویی با مشکلات را تنهایی یاد گرفتم؛ به نظر من شخصیت حقیقی در دوران دانشجویی شکل می‌گیرد و پس از فارغ‌التحصیلی، به‌عنوان آدمی پخته باز می‌گردد. من خیلی از مشکلات و آدم‌های مختلفی را دیده‌ام که باعث شده ذهنم بازتر و وسعت افکارم بسیار بیشتر شود». همچنین روایت شماره ۳ درباره مستقل شدن در دوره دانشجویی بیان می‌دارد «وقتی که می‌بینی باید تمامی کارهایت را خودت انجام دهی، خودت خرید کنی، خودت ظرف و لباس بشویی و حتی گاهی خودت غذا درست کنی، همه این‌ها تو را مستقل‌تر می‌کند». روایت شماره ۷ نیز بیان می‌کند: در این دوران، دانشجو، دوری از خانواده را تجربه می‌کند و می‌تواند توانایی تصمیم‌گیری مستقلانه و روی پای خود ایستادن را یاد بگیرد»، روایت شماره ۱۱ در مورد اهمیت وقت‌شناسی و منظم بودن در زندگی دانشجویی اظهار می‌دارد «وقت‌شناسی در زندگی دانشجویی، اصل بسیار مهمی است؛ زیرا اگر تمام کارها را پشت گوش بیندازی درنهایت نمی‌توانی انتخاب واحد کنی و از تمام کارها و اتفاقات مهم دانشگاه عقب می‌مانی» روایت شماره ۱ درباره تأثیر زندگی دانشجویی بیان می‌دارد «زندگی در خوابگاه من را از شلخته بودن نجات داد و منظم بودن را در من تقویت کرد». روایت شماره ۱۲ درباره مدیریت مالی بیان می‌کند «در این دوران توانستم دخل و خرجم را مدیریت کنم و یاد بگیرم تنهایی خوش بگذرانم». روایت شماره ۶ نیز در باره اهمیت پس‌انداز در دوران دانشجویی بیان می‌دارد «همه پولمان را خرج خورد و خوراک و بیرون رفتن و خرید لباس نمی‌کردیم، بلکه بخشی از همان پول پس‌انداز برای روز مبادا کنار گذاشته می‌شد؛ چراکه ما شهر غریب بودیم و اگر یک‌بار برنامه‌ای پیش می‌آمد و دسترسی به کسی نبود باید می‌توانستیم از پس خودم بربیاییم». روایت شماره ۷ درباره اهمیت صبور بودن در این دوران بیان می‌کند «در این دوران صبر و کنترل خشم نیز می‌تواند تقویت شود. به دلیل اینکه دانشجو متوجه می‌شود که سبک زندگی هر فردی با

فرد دیگر متفاوت است و گاهی باب میل ما نیست. اما ما چاره‌ای جز صبر و تحمل نداریم». روایت شماره ۴ درباره تجربه‌اش از صبور شدن در زندگی دانشجویی را اینگونه بیان می‌کند «زندگی در خوابگاه تو را پر از تجربه می‌کند و صبور بودن و تحمل کردن و گذشت کردن و اجتماعی بودن و مستقل شدن را یادت می‌دهد».

۳- یادگیری‌های اجتماعی زندگی دانشجویی: اغلب دانشجویان در تجربیات زیسته‌شان بیان داشته‌اند که زندگی دانشجویی تجربیات یادگیری اجتماعی عمیقی بر آن‌ها داشته است. روایت‌های دانشجویان نشان می‌دهد که زندگی در خوابگاه‌های دانشجویی باعث می‌شود که مهارت‌های ارتباطی آن‌ها تقویت شود، به تفاوت‌ها احترام بگذارند و انگیزه بیشتری برای همکاری و هم‌دلی با دیگران داشته باشند. آن‌ها تجربیات یادگیری اجتماعی را با این مقولات بیان داشته‌اند: تقویت روابط اجتماعی، پذیرش و سازگاری با تفاوت‌ها و روحیه کار جمعی.

برای نمونه روایت شماره ۱ درباره تقویت روابط اجتماعی اظهار می‌دارد قتی به دانشگاه رفتم با دوستان جدیدی آشنا شدم و بیشتر از گذشته در اجتماع حضور پیدا کردم و روابط اجتماعی‌ام قوی‌تر از گذشته شد». روایت شماره ۲ نیز لزوم درک بیشتر دیگران را اینگونه بیان می‌کند «این دوران از من آدمی اجتماعی‌تر و حتی با درک‌تر ساخت». روایت شماره ۹ درباره پذیرش تفاوت‌ها و سازگاری با آدم‌های متفاوت اظهار می‌دارد «زندگی دانشجویی مفهومی است شامل یک زندگی جدید در کنار افراد جدید با فرهنگ‌ها، زبان‌ها، ادیان و نژادهای متفاوت. در این زندگی، اعضای خانواده، دیگر حضور ندارند و درحقیقت مجموعه‌ای از دانشجویان، جایگزین اعضای خانواده می‌شوند که به‌نوعی همگی در جهت یافتن علم و دانش دور هم گردآمده‌اند. زندگی دانشجویی برای من شناخت انسان‌هایی باویژگی‌های متفاوت و انس گرفتن با تمامی این تفاوت‌ها بود». روایت شماره ۸ درباره همکاری و هم‌دلی دانشجویان در شب‌های امتحان بیان می‌دارد «شب‌های امتحان که فضا سنگین بود، همه بچه‌ها با هم درس می‌خواندند و به یکدیگر کمک می‌کردند. در اینجا می‌توان به خوبی درس وحدت و هم‌دلی آموخت. زندگی دانشجویی با تمام سختی‌هایش در فضای دوستانه کنار هم بودن شیرین می‌شود». روایت شماره ۹ تأثیرات یادگیری اجتماعی در دوران دانشجویی را اینگونه توصیف می‌کند «زندگی دانشجویی به من یاد داد به حقوق همه افراد احترام بگذارم؛ زیرا حقوق افراد در زندگی اجتماعی بسیار ارزشمند است. در زندگی دانشجویی، دیگر، خبری از حقوق صرف فردی و خودخواهانه نیست. درحقیقت، ما باید به نظرات همه افراد احترام بگذاریم و هر تصمیمی که می‌گیریم به صورت جمعی باشد».

تحلیل تجربیات زیسته دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان از زندگی دانشجویی نشان می‌دهد که سبک زندگی دانشجویی در دانشگاه فرهنگیان با زندگی خانوادگی آن‌ها تفاوت‌های اساسی داشته است. اما به تدریج به این سبک زندگی عادت کرده و با آن سازگار شده‌اند. آن‌ها در تجربیاتشان بیان داشته‌اند که سبک زندگی دانشجویی در خوابگاه‌ها، تأثیرات فردی و اجتماعی

مهمی بر آن‌ها گذاشته است. تجربیات یادگیری فردی دانشجویان از زندگی دانشجویی عبارت است از حس استقلال و مستقل‌شدن، انضباط شخصی و منظم‌شدن، مدیریت مالی و اقتصادی و صبوری و شکیبایی در برابر دیگران. به‌طورکلی تجربیات زیسته دانشجویان نشان می‌دهد که زندگی دانشجویی، آن‌ها را مستقل‌تر و منضبط‌تر از گذشته کرده است. توانایی مدیریت مالی و حساب دخل و خرج اقتصادی و افزایش خویشتن‌داری و صبوری نیز از تجربیات یادگیری فردی است که دانشجویان به آن اشاره داشته‌اند. در بعد اجتماعی نیز دانشجویان تجربیات یادگیری اجتماعی را با مقولات تقویت روابط اجتماعی، پذیرش تفاوت‌ها و روحیه کار جمعی با دیگران بیان نموده‌اند. اغلب دانشجویان اظهار کرده‌اند که زندگی دانشجویی موجب تقویت روابط اجتماعی آن‌ها شده است همچنین این سبک زندگی باعث شده آن‌ها به تفاوت‌های فرهنگی، قومی و مذهبی توجه داشته باشند و به این تفاوت‌ها احترام بگذارند. همچنین روحیه هم‌دلی و همکاری با دیگران افزایش یافته است و بیش از گذشته دیگران را درک می‌کنند و در فعالیت‌های جمعی مشارکت و همکاری می‌کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

تمام برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان، به کلاس‌های درس و برنامه‌های رسمی دانشگاه محدود نمی‌شود. بخش بزرگی از تجربیات یادگیری دانشجویان خارج از کلاس درس و به شکل غیررسمی آموخته می‌شوند. زندگی دانشجویی در خوابگاه‌ها شرایط و زمینه‌هایی را فراهم می‌کند که بخشی از تجربیات یادگیری دانشجویان به صورت ضمنی و غیررسمی در این شرایط رخ می‌دهد. تجربیات یادگیری که دانشجویان در زندگی دانشجویی کسب می‌کنند می‌تواند بر عملکرد حرفه‌ای و شغلی آن‌ها تأثیرات مهمی داشته باشد. این تأثیرات بخصوص بر دانشجویان دختر که اغلب آن‌ها برای اولین بار و به دور از خانواده تجربیاتی را کسب می‌کنند، تأثیرات عمیق و پایداری به همراه دارد. این تجربیات همانطور که می‌تواند مثبت و در امتداد برنامه‌های درسی آشکار و قصدشده باشد، می‌تواند آسیب‌زا و انحراف از برنامه درسی آشکار و قصدشده باشد و پیامدهای یادگیری متفاوت و حتی متضاد با برنامه درسی آشکار داشته باشد.

هدف این مقاله واکاوی تجربیات یادگیری دانشجویان از زندگی دانشجویی در خوابگاه‌ها است. به عبارت دیگر این مقاله در پی بازنمایی احساسات، ادراکات و نگرش‌های دانشجویان از زندگی دانشجویی است. بررسی تجربیات زیسته دانشجویان دانشگاه فرهنگیان از زندگی دانشجویی نشان می‌دهد که این شیوه زندگی اثرات فردی و اجتماعی مهمی بر آن‌ها داشته است. دانشجویان در روایت‌هایشان از زندگی دانشجویی بیان داشته‌اند که زندگی دانشجویی سبکی از زندگی است که ویژگی‌ها، مشکلات و مسائل خاص خود را دارد. آن‌ها اشاره داشته‌اند که در این سبک زندگی، تجربیات یادگیری فردی و اجتماعی مهمی کسب کرده‌اند. تجربیات یادگیری فردی را که

دانشجویان به آن اشاره داشته‌اند می‌توان در مقولات حس استقلال و مستقل‌شدن، منظم و منضبط‌شدن، مدیریت مالی و اقتصادی همچنین تقویت حس صبوری و شکیبایی دسته‌بندی کرد. این بخش از یافته‌ها، نتایج وارسته فر و موسوی تازه‌آبادی (۱۳۹۳) را تأیید می‌کند و با برخی از یافته‌های نوروزی چگینی و همکاران (۱۳۹۷) مطابقت دارد.

در خصوص تجربیات یادگیری اجتماعی، دانشجویان به مقولاتی همچون تقویت ارتباطات اجتماعی، سازگاری و پذیرش تفاوت‌ها، و روحیه کار جمعی با دیگران اشاره داشته‌اند. این یافته‌ها نیز تحقیقات میرزا مصطفی و همکاران (۱۳۹۸)، وارسته‌فر و موسوی تازه‌آبادی (۱۳۹۳) و نجات و همکاران (۱۳۹۵) را تأیید می‌کند و با برخی از یافته‌های رئیسی‌آهوان و همکاران (۱۴۰۰) و شفیع‌ی و همکاران (۱۴۰۱) مطابقت دارد. به‌طورکلی یافته‌های این پژوهش با نتایج بیان‌فر و همکاران (۱۳۹۰) در خصوص تأثیرات منفی برنامه درسی پنهان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مطابقت ندارد.

نتایج این مقاله نشان می‌دهد که دانشجومعلمان دانشگاه فرهنگیان، خارج از کلاس درس و برنامه‌های رسمی دانشگاه تجربیات فردی و اجتماعی قابل ملاحظه‌ای کسب می‌کنند. این تجربیات یادگیری در محیط‌های غیررسمی، به اندازه برنامه‌های رسمی کلاس‌های درس، مهم و اثرگذار هستند. زندگی در فضای خوابگاهی و تعامل غیررسمی دانشجویان با یکدیگر، بخشی از تجربیات یادگیری آنان را در دانشگاه شکل می‌دهد. این تجربیات یادگیری می‌تواند در آینده بر عملکرد حرفه‌ای و شغلی آنان در کلاس‌های درس، اثرات مستقیم و غیرمستقیمی داشته باشد. بنابراین ضرورت دارد که مدیران و مسئولان آموزشی و فرهنگی دانشگاه به آنچه در خوابگاه‌های دانشجویی و فضاهای غیررسمی دانشگاه رخ می‌دهد توجه داشته باشند. همانطور که رصد و ارزشیابی برنامه‌های رسمی پیش‌بینی‌شده در کلاس‌های درس اهمیت دارد، نظارت و اطلاع از محیط‌های غیررسمی و یادگیری‌های پنهانی که دانشجویان در فضاهای غیررسمی کسب می‌کنند، می‌تواند مهم و ضروری باشد؛ زیرا اگرچه بخشی از تجربیات یادگیری دانشجویان در فضاهای غیررسمی و تعاملات دانشجویی می‌تواند در امتداد و هماهنگ با برنامه درسی رسمی و تکمیل‌کننده آن باشد، اما برخی از تجربیات یادگیری غیررسمی و پنهان دانشجویان که در خوابگاه‌های دانشجویی و تعاملات غیررسمی دانشجویان با یکدیگر کسب می‌شوند، می‌تواند با برنامه درسی رسمی دانشگاه متفاوت و یا حتی متضاد با آن باشد. این تجربیات یادگیری می‌تواند مانع اجرای برنامه درسی رسمی پیش‌بینی‌شده باشد یا آن برنامه‌ها را به چالش بکشد.

منابع

استروس، آنسلم؛ کوربین، جولیت. (۱۳۹۳). *اصول روش تحقیق کیفی*، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

بودلایی، حسن. (۱۳۹۸). روش تحقیق پدیدارشناسی، تهران: نشر احسان.

بیان‌فر، فاطمه؛ ملکی، حسن؛ دلاور، علی و سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۰). تبیین اثر برنامه درسی پنهان مدارس بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوره راهنمایی به منظور ارائه مدل، *مجله فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۹ (۳۸): ۷۱-۹۹.

ریسی‌آهوان، یعقوب؛ شیخی‌فینی، علی‌اکبر؛ زینلی‌پور، حسن. (۱۴۰۰). مطالعه تأثیر مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان بر ویژگی‌های غیرشناختی (نگرش عاطفی) یادگیری دانش‌آموزان دبیرستان‌های دولتی، غیردولتی، نمونه دولتی و استعدادهای درخشان (سمپاد)، *دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی*، ۹ (۱۷): ۲۸۳-۳۲۲.

ذکابی، محمد سعید. (۱۳۹۹). *هنر انجام پژوهش کیفی از مساله‌یابی تا نگارش*، تهران: انتشارات آگاه.

شفیعی، صابر؛ آیتی، محسن؛ اکبری بورنگ، محمد؛ شافعی‌پور، هادی و شکوهی‌فرد، حسین. (۱۴۰۱) *پیش‌بینی نقش برنامه درسی پنهان در سبک‌های تفکر و ارتباطی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر مهران، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، در انتظار انتشار
doi:10.30486/JSRE.2022.1954002.2104

صفایی‌موحد، سعید؛ باوفا، داود. (۱۳۹۲). به سوی فرانظریه‌ای دیگر برای شناخت برنامه درسی پنهان، *مجله پژوهش در برنامه درسی*، ۲ (۱۰) (پیاپی ۳۷): ۷۶-۹۶.

طالبی، ابوتراب؛ شریفی‌فدیجی، حسن. (۱۳۹۴). برنامه درسی پنهان در زندگی دانش‌آموزی، *مجله فرهنگ و رسانه*، ۵ (۱۷): ۵۷-۷۸.

فیلیک، اووه. (۱۳۹۳). *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: انتشارات نیو

کرسول، جان. (۱۳۹۱). *پویش کیفی و طرح پژوهش*، ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی، تهران: انتشارات صفار.

محمدی‌اصل، عباس. (۱۳۹۶). *روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی* تهران: نشر ورجاوند.

مهرمحمدی، محمود. (۱۳۸۷). *برنامه درسی پنهان، برنامه درسی پوچ و برنامه درسی پوچ پنهان*، در کتاب *برنامه درسی: نظرگاه‌ها رویکردها و چشم اندازها*، تهران: سمت.

میرزا مصطفی، صدیقه؛ ریاحی، محمداسماعیل؛ شارع‌پور، محمود. (۱۳۹۸). آموزش پنهان مدرسه و تجارب زیسته دانش‌آموزان، (مطالعه موردی یکی از مدارس متوسطه فرزانه‌گان)، *مجله جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۶ (۱۴): ۲۳۳-۲۶۰.

نجات، جعفر؛ خوش‌رفتار، عبدالرضا و فدایی دولت، عبدالرسول. (۱۳۹۵). نقش برنامه درسی پنهان در جامعه‌پذیری دانش‌آموزان، *مجله فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی*، ۸ (۲): ۱۷-۲۸.

نوروزی‌چگینی، بهزاد؛ شیخی‌فینی، علی‌اکبر؛ زارعی، اقبال؛ عصاره، علی‌رضا. (۱۳۹۷). تبیین اثر برنامه درسی پنهان بر انضباط دانش‌آموزان دوره ابتدایی، *فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۱۵ (۲): ۷۵-۹۴.

- وارسته‌فر، افسانه؛ موسوی تازه‌آبادی، فاطمه. (۱۳۹۴). درک پدیدار شناسانه کنش اجتماعی در زندگی خوابگاهی دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان، *فصلنامه انضباط آموزشی و آموزشگاهی*، ۳ (۸): ۹-۳۹
- Appel, M. (1975), *The Hidden Curriculum and the Nature of Conflict*, in W. Pinar (Ed): *Curriculum Theorizing: The Reconceptualists*. McCutchen Publishing Company, San Francisco.
- Eisner, E. W. (1979), *The Educational Imagination: On the Design and Evaluation of School Programs*. McMillan Publishing Co. Inc. New York, Chapter. 5, pp. 74-93.
- Ghourchian, N. G. (2000), *The First International Terminology of Curriculum*. Tehran, Andisheh Metacognition Publication.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985) *Naturalistic Inquiry*. London; SAGE.
- Jackson, P. (1968), *Life in Classrooms*. Holt, Rinehart and Winston Inc. New York.
- Polkinghorne, D. E. (1989), *Phenomenological research methods* in R.S. Valle & s.halling (eds), *existential phenomenological perspectives in psychology* (pp.41-60). New York: Plenum Press.